

بازتاب اندیشه امشاسپندان در نظریه ارباب انواع شیخ اشراق

نادیا مفتونی^۱

مرتضی درودی جوان^۲

چکیده

این پژوهش با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوا میزان آثار و نشانه‌های مستقیم و غیرمستقیم پنج امشاسپند را در مجموعه مصنفات شیخ اشراق بررسی میکند. پس از استقراء ویژگیهای عمومی و اختصاصی امشاسپندان با رجوع به منابع و متون مزدایی مانند *اوستا*، *بندهش* و سایر متون علمی و تحلیلی، به جستجوی این ویژگیها در آثار سهروردی پرداخته، همه مواردی را که ضمن آنها بصراحت از این امشاسپندان نامی بمیان آمده و نیز تمامی مواردی که ویژگیهای عمومی و اختصاصی امشاسپندان را دربردارند استخراج و شمارش کردیم و پس از محاسبه میزان فراوانی و بسامد ویژگیها و نشانه‌های هر یک از امشاسپندان به تحلیل محتوایی و مفهومی آنها پرداختیم. بر اثر این پژوهش، نتایج چندی بدست آمد که از آن میان میتوان به مشخص شدن تعداد اشارات مستقیم به امشاسپندان، نظم نسبی فراوانی نشانه‌ها بر اساس ترتیب امشاسپندان، ذکر امشاسپندان پنجگانه بعنوان عقول عرضیه با نظر به کارکرد رب‌النوعی آنها، اجتماع قویترین نشانه‌ها در متون فارسی و در ضمن یادکرد از قهرمانان اساطیری ایرانی اشاره کرد.

۱۴۷

۱. دانشیار دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)؛ nadia.maftouni@ut.ac.ir

۲. دانش‌آموخته دکتری ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبائی؛ md.javan@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۹۶/۹/۲۵ تاریخ تأیید: ۹۷/۲/۹

کلیدواژه‌ها: امشاسپندان، اردیبهشت، شهرپور، اسفند، خرداد، امرداد، شیخ اشراق

* * *

مقدمه

شیخ اشراق بروشنی از اندیشه‌های فلسفی ایران باستان تأثیر پذیرفته و این امر مورد تأیید صاحب‌نظران است. هانری کربن ویژگی‌هایی اساسی برای حکمت اشراق برمی‌شمارد که عبارتند از: برقراری پیوند با حکمت الهی ایران باستان، تلفیق شناخت نظری و عرفانی در شاهره حکمت که لازمه احیای اندیشه الهی نور است و دستیابی به شناختی که شناخت نظری صرف نبوده، بلکه اشراق بشمار می‌آید.^(۱) در هر سه ویژگی ذکر شده بهره‌گیری این فلسفه از مبانی و مفاد حکمت خسروانی مورد تأکید قرار گرفته است. تمایل به تفکر باستانی ایرانیان و اخذ حکمت از آن سامانه امری است که در جهت تداوم رشد و پیشرفت حکمت اسلامی و در مسیر مثبت سیر تطور آن قابل تحلیل است.^(۲)

مؤید این امر تصریحاتی است که در جای‌جای آثار سهروردی بچشم می‌خورد و نه به زبان رمز و اشاره، بلکه چنان آشکار است که حتی از نظر خواننده غیرمتخصص پنهان نمی‌ماند. اشارات صریح به نام فرزندان ایران باستان مانند زرتشت، جاماسب و فرشاوشر، ذکر نام پادشاهان اساطیری ایران باستان همچون کیومرث، کیخسرو، فریدون و ...^(۳) و بالأخره ذکر برخی اصطلاحات مزدیسنا از جمله نام تمامی امشاسپندان و برخی از ایزدان^(۴) اشاره به بعضی از باورهای باستانی ایران مانند بزرگ داشتن هورخش یا همان خورشید و به تعبیر سهروردی «نیر اعظم»^(۵) که ذکر «خوره کیانی»^(۶) همه حاکی از تأثیر این حکیم ایرانی مسلمان از حکمت خسروانی و نیز تعلق خاطر وی به این شیوه اندیشه‌ورزی است؛ چنانکه خود بارها به این تأثیر و تعلق خاطر اشاره می‌کند.^(۷)

شواهد فوق به این مهم دلالت می‌کند که تشخیص ما درباره فلسفه سهروردی بعنوان نزدیکترین مکتب فلسفی ایران پس از اسلام به فرزاندگی و نهان‌گرایی ایران باستان تشخیصی درست بوده است. بر همین اساس جستجوی الفاظ، معانی و

۱۴۸

سال هشتم، شماره چهارم
بهار ۱۳۹۷